

Anu Lahtinen

Suku, valta, suurvalta

Väitöshaastattelussa Mirikka Lappalainen

Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa esitettiin 9.4.2005 FL, assistentti Mirikka Lappalaisen väitöskirja "Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa" (WSOY). Teos valottaa Creutz-suvun tapahtumarikkaan tarinan kautta suurvalta-Ruotsin syntyä, aatelin ja kruunun suhdetta sekä aatelin sisäistä valtataistelua.

Miten tutkijanurasi lähti liikkeelle?

Päädyin opiskeluaikoinani tutkimusavustajaksi professori Heikki Ylikankaan johtamaan *Rikollisuuden historia* -projektiin, jossa tutustuin nuoriin jatko-opiskelijoihin. Heidän seurassaan tuli sellainen olo, että tässä olisi hyvä itsekkin pistää gradu kasaan, jotta voi sitten jatkaa kohti isompia tutkimuskuvioita. Kun *Eliitit ja yhteiskunnan muutos* -projekti sitten käynnistettiin Markku Kuisman johdolla, oman tutkijanuran käynnistely tuntui luontevalta.

Tutkit 1600-luvun eliittejä Creutzin johtomiesten kautta. Miten näkökulmasi subteutuu viime vuosikymmenten tutkimukseen?

Aatelin sisäistä valtakamppailua ja suhdetta kruunuun pohdittiin historianankirjoituksessa utterasti 1700-luvulta 1900-luvun puoliväliin, jolloin talonpoikaishistorian voittokulku alkoi. Suurvalta-ajan historianantutkimus onkin viime vuosikymmeninä keskittynyt aika lailla talonpoikiin - joko heidän kärsimäänsä sortoon tai heidän toimintamahdollisuuksiinsa. Suurvallan syntyä ja itsevaltiuteen johtanutta kehitystä ei kuitenkaan voi ymmärtää ilman aatelin valtataistelua ja suhdetta kruunuun. Aatelishistorian kirjoittamiselle oli siis "tilausta".

Myös Creutzin suvun päämiehistä puuttui kokonaistulkinta, vaikka Creutzien nousu paikallisesta eliitistä todelliseksi mahtisuvuksi on toki aiemminkin pantu merkille. Tutkimukseni myötä Creutzien sosiaalinen ja taloudellinen nousu paljastui suorastaan uskomattomaksi menestystarinaksi. Kun muu suomalainen 1500-luvun puolikeskiaikainen eliitti taantui suurvallan syntyessä, Creutzit nousivat suurvallan aallonharjalle, komeisiin virkoihin, vaurauteen ja hallitsijoiden suosioon. Paljastui, että Creutzit

verkostoineen käytännössä hallitsivat paitsi Ruotsin tärkeintä teollisuudenalaa, vuorityötä, myös koko Etelä-Suomea.

Käytöstavoiltaan Creutzin veljekset olivat kuin "norsuja Tukholman hienostelevassa posliinikaupassa". He olivat kuitenkin saaneet tarpeellisen koulutuksen ja kykenivät tarttumaan suurvallan tarjoamiin mahdollisuuksiin, solmimaan hyvät suhteet vanhaan aristokratiaan ja kuninkaaseen. He olivat suorastaan kiihkomielisiä kruunun palvelijoita.

Erityisesti kirjan keskushenkilöksi nouseva Lorentz Creutz vanhempi, valtaneuvos ja Sarvilahden barokkilinnan rakentaja, otti suorastaan elämäntehtäväkseen valtakunnan pelastamisen. Vuorikollegion varapresidenttinä ja Stora Kopparbergetin maaherrana hän yritti nostaa Ruotsin taloudelliseen kukoistukseen kupariteollisuuden avulla. Lorentz Creutz koetti pelastaa Ruotsin valtakunnan myös hengelliseltä häviöltä. Vakaasti noituuteen uskonut Creutz pani toimeen Ruotsin suurimmat noitavainot Taalainmaan Bergslagenissa.

Lopuksi Lorenz Creutz koetti pelastaa Ruotsin merentakaiset siirtolaisvallat ryhtymällä amiraaliksi ilman sotilaskoulutusta. Tällä oli onnettomat seuraukset, kun Creutzin komentama suuri sotalaiva Kronan räjähti kesäkuussa 1676 vieden syvyysiksiin Lorentzin ja yli 800 miestä.

Creutzien tarina paljastaa, miten armotonta aatelin sisällä käyty valtataistelu oli. Suurvallan parhaat edut oli varattu vanhan aristokratian pienelle ryhmälle, joka oli rakentanut uuden valtion yhdessä hallitsijan kanssa. Suurvallan laajeneva hallinto ja armeija nostivat esiin uusia eliittiryhmiä, ja jatkuvien aatelointien myötä alempi aateli tuli yhä vahvemmaksi ja äänekkäämmäksi. Aristokraattivallan kannalta erityisen kohtalokasta oli kuningatar Kristiinan avokätinen politiikka. Kristiina myönsi kyllä aristokraateille suurläänityksiä, mutta aateloivat valtavan määrän sukuja ja myönsi paljon aristokratialle kuuluneita kreivin ja vapaaherran arvoja.

Ylhäisaateliin nostettiin siis suuri joukko sukuja, jotka eivät sosiaaliselta statukseltaan sinne kuuluneet. Tämä mursi aristokratian sisältäpäin. Näihin sukuihin kuuluivat myös Creutzit, joille Kristiina oli suonut vapaaherran arvon. He tajusivat kiusallisen selvästi, että he eivät kuuluneet "todelliseen aristokratiaan". He vastustivatkin kiivaasti vanhan aristokratian etuoikeuksia ja kannattivat reduktiota. Oma tutkimukseni vahvistaa Sven A. Nilssonin esittämää tulkintaa, jonka mukaan reduktion ja itsevaltiuden takana oli ennen kaikkea aatelin sisäinen kamppailu, ei säätyjen välinen yhteenotto. Reduktiota kannattivat lopulta kaikki muut paitsi vanhan ylhäisaatelin muutamit näivettyvät mahtisuvut.

Miten tutkimusnäkökulmasi muuttui tutkimuksen edetessä?

Alkuvaiheessa olin tekemässä teoreettistieteellistä verkostotutkimusta 1600-luvun aateliston suojelushteista - patronus-klientti -järjestelmästä. Tämä näkökulma säilyi tavallaan loppuun asti, mutta totesin, että oli syytä laskeutua teorian parista hyvin konkreettiselle tasolle.

Teoreettisen verkostoitumistutkimuksen antina tuntui olevan aina vain lattea lopputulos: luottamus oli tärkeää. Mutta mitä tämä käytännössä merkitsi tietyille henkilöille 1600-luvun valtataisteluissa, joihin osallistuivat ylhäisaateli, alempi aateli ja kuningas? Miten Creutz-suvun johtomiehet käytännön tasolla ottivat paikkansa aikakauden poliittisessa pelissä?

Lopputulos oli, että väitöskirjastani kasvoi kronologinen sukutarina: muutaman henkilön elämänvaiheisiin ja ratkaisuihin nivoutuu koko suurvalta-Ruotsin synty ja kehitys.

Historiantutkijana pyrit siis löytämään ihmiset ilmiöiden takana.

Historiantutkimus ja tarinankerronta linkittyvät mielestäni erottamattomasti yhteen. Esimerkiksi Peter Englundin teokset ovat inspiroineet työtäni. Mielestäni ymmärrettävä kirjoitustyyli on osa historiantutkijan ammattitaitoa - tutkijan velvollisuus on pyrkiä selkeään, kiinnostavaan ilmaisuun, jota ei tarvitse erikseen popularisoida. Huonosti kirjoitettu tutkimus ei mielestäni voi olla hyvää, sillä historiantutkimusta ei ole "olemassa" kirjallisen asunsa ulkopuolella.

Kirjoittamisprosessi on muutenkin tärkeä osa itse tutkimusta - asiat loksahavat paikoilleen kirjoitusprosessin kautta. Tutkiminen on luovaa työtä kaikessa tuskallisuudessaan: kun asiat sujuvat, mieliala on innostunut, välillä taas työ jumittuu lohduttoman pitkäksi aikaa.

Tästä päästäänkin sopivasti tulevaisuuden fiiliksiin - vieläkö luova tutkimusprosessi jatkuu?

Väitöskirjan teko on valtaisa prosessi. Kun valmistumisen ensiriemu on hiukan haihtunut, olo tuntuu väistämättä jotenkin tyhjältä. Uudet hankkeet tuntuvat vielä kaukaisilta ja vierailta, mutta kehkeytynevät pikku hiljaa assistenttitehtävien lomassa.

Tutkimustyössä houkuttavat vapaus, humoristinen ja mainio kollegajoukko, yleisesti ottaen luova ilmapiiri. Näiden houkuttimien vastapainona on kuitenkin yliopistotyön epävarmuus, suoranainen alasajon meininki.

Heikkoa palkkausta suurempana ongelmana pidän epävarmuutta. Kovakaan työpanos tai hyvät saavutukset eivät takaa tulevaisuutta. Ja miksi tutkijat haluaisivat valjastaa luovan älyllisen kapasiteettinsa hallinnon sanelemiin päämäärättömiin kehityshankkeisiin?

Kesällä perehtyminen Creutzien historiaan jatkuu eri muodossa: olen menossa mukaan Kronanin hyllyn meriarkeologisille tutkimuksille Öölantiin. Kalmarin lääninmuseo on tutkinut upeaa sotalaivaa 80-luvun alusta saakka, ja hylystä on löytynyt paljon Lorentz Creutzin henkilökohtaista omaisuutta, mm. Ruotsin historian suurin kultaraha-aarre.